

ІДЕЯ ПОЛІТЕХНІЗМУ У КОМПЛЕКСНОМУ ПІДХОДІ ДО ВИХОВАННЯ

Початок ХХІ століття в нашій країні супроводжується значним ускладненням суспільних відносин, нестабільністю людського існування. Руйнування звичного способу життя, системи цінностей та ідеалів зумовлює необхідність самостійно, за короткий проміжок часу, переосмислювати і реконструювати власні ціннісні орієнтації; вибудувати нові суспільні відносини, ефективні стратегії і тактики поведінки. Перехідний період, який переживає сьогодні українське суспільство, глибокі і системні реформи у вітчизняній освіті й вихованні підростаючого покоління – це виклик для вчених, педагогів-практиків щодо пошуку нових наукових концепцій, шляхів і підходів, методів і засобів у розв'язанні складних проблем побудови високодуховного громадянського суспільства в Україні.

Системна трансформація виховання відповідно до “Національної стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки” пов'язана, насамперед, із якісною перебудовою соціально-педагогічних відносин дорослих і дітей на основі усвідомлення зміни їх ролей і функцій у суспільстві. Відбувається зміщення акценту на розвиток суб'єктності особистості, педагогічну підтримку, індивідуальний супровід й допомогу дитині у життєтворчості. У зв'язку з цим особливого значення набуває інтеграція традиційних (цивілізаційного, соціологічного, системного, діяльнісного, гуманістичного, культурологічного) та інноваційних (антропологічного, акмеологічного, феноменологічного, герменевтичного, синергетичного, онтологічного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного) методологічних підходів до виховання дитини.

Сьогодні педагог-практик потребує осмислення інноваційної, диференційованої, різноспрямованої педагогічної реальності нашого часу в її цілісності і гостро відчуває потребу у формуванні власної методологічної культури. Кожен науковий підхід має власні категоріальні координати, проте дієвість їх використання, що дозволяє адекватно меті, завданням, ситуаціям ефективно керувати реальним виховним процесом, детермінується комплексним підходом до виховання особистості.

Методологічний підхід визначається в теорії наукового пізнання як гносеологічна цілісність, що включає дослідницькі установки і засоби вивчення об'єктів у структурі історико-педагогічної дійсності. Використання наукових підходів дозволяє аналізувати педагогічну думку як історично заданий, безперервно функціонуючий і рефлексивний елемент людської культури.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що до проблеми комплексного підходу до виховання особистості, через який реалізується ідея цілісності виховного процесу, зверталися педагоги минулого і сучасності: Й. Г. Песталоцці, Й. -Ф. Герbart, А. В. Дістервег, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, С. І. Архангельський, Ю. К. Бабанський, В. П. Беспалько, І. С. Мар'єнко, В. О. Сластьонін, І. П. Подласий та ін.

У педагогічній науці комплексний підхід (від лат. *complexus* – зв'язок, сукупність, система) до виховання передбачає діалектичне забезпечення єдності вимог у системі всебічного гармонійного виховання (морального, розумового, трудового, естетичного та фізичного), а також єдності й узгодженості форм, засобів і методів впливу на особистість з боку різних соціальних інституцій (сім'ї, загальноосвітніх та професійних закладів, дошкільних та позашкільних виховних закладів, засобів масової інформації). Ю. К. Бабанський зазначає, що “комплексний підхід – це такий принцип організації виховного процесу, який виходить із об'єктивної необхідності цілісного формування особистості, її всебічного розвитку, подолання однобічності у вирішенні виховних завдань, підвищення ефективності виховання за рахунок посилення взаємовпливу кожної зі сторін виховання” [2, с. 10].

У системі навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів комплексний підхід реалізує одночасно декілька функцій:

- *цілісного вирішення завдань національного виховання*, відповідно якої система виховання орієнтується на цілісну особистість як суб'єкт виховання, а не на окремі її якості та властивості (провідною метою виховання у всіх сучасних державних документах є ідея всебічного і гармонійного розвитку особистості, який слід розуміти не тільки як сукупність інтелектуальних, моральних, естетичних, трудових, фізичних якостей особистості, а й як органічну єдність, цілісність буття, свідомості і самосвідомості, запитів і поведінки дитини);
- *всебічного впливу*, що визначає якісно новий, системний і цілісний результат становлення наукового світогляду школяра;
- *гармонійності розвитку особистості*, що виявляється у єдності психічного і фізичного, гармонії відносин дитини з іншими людьми, зовнішнім середовищем, власним сумлінням, з Абсолютом Добра;
- *підвищення ефективності виховного процесу*, що визначається фасилітативністю вчителя, умінням вирішувати одночасно декілька виховних завдань у різних виховуючих ситуаціях, що збільшує ефект виховної діяльності;
- *оптимізації, наукової організації виховання*, що детермінується рівнем методологічної культури вчителя, його професійною компетентністю.

Таким чином, в умовах інтенсифікації педагогічного процесу, інновацій в освіті і вихованні, надання пріоритету експериментальній педагогіці, формуванні авторських шкіл, творчих прагнень педагогів відчувається необхідність для вчителя вийти за межі вирішення конкретної виховальної ситуації і побачити педагогічне явище в розвитку, діалектиці змін у контексті цілісності дитячої особистості.

Політехнізм розглядається у педагогічній науці як система навчання, при якій діти знайомляться теоретично і практично з основами сучасного виробництва. На сьогодні проблему реалізації ідеї політехнізму висвітлено у наукових працях таких учених, філософів, видатних педагогів як П. Атутов, А. Бойко, В. Босенко, І. Вишнеградський, Г. Грицько, Л. Гордін, М. Гриценко, М. Демков, Н. Дем'яненко, Дж. Дьюї, В. Євдокимов, В. Жданов, М. Згуровський, С. Золотухіна, І. Каїров, О. Калашников, О. Коберник, О. Коваленко, П. Кондратьєв, М. Константинов, Ф. Корольов, Г. Крап, В. Курило, Н. Крупська, В. Лозова, А. Луначарський, А. Макаренко, К. Маркс, О. Неболсін, М. Ніколаєв, І. Песталоцці, Н. Побірченко, В. Поляков, І. Прокопенко, М. Пирогов, С. Русова, О. Савченко, Л. Семеновська, Д. Сергієнко, В. Сидоренко, М. Скаткін, В. Стешенко, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Г. Терещук, І. Ткаченко, Г. Троцько, К. Ушинський, К. Цируль, Я. Чепіга, Л. Штефан та ін.

Стрімкий розвиток виробництва у ХХІ ст. зумовив переосмислення концепції політехнічної освіти. На думку вітчизняних учених, концепція політехнічної освіти повинна бути значно більше гуманітарно, соціально і економічно насиченою, вільною від технократичного підходу і відповідного типу мислення, проблемно орієнтованою, передбачати домінанту загальнолюдських інтересів, моральних цінностей, культури. Цілі, завдання й зміст політехнічної освіти необхідно конструювати на основі методології особистісно-орієнтованого підходу, що надає можливість розвитку якостей, сторін, загальних здібностей особистості (знань, навичок, різних форм мислення, інтересів, відносин та ін.), необхідних для ефективної реалізації майбутньої виробничої діяльності.

Уперше в історії політехнічної освіти її зміст запропоновано орієнтувати не тільки на матеріальне, але й на суспільне виробництво, на трудову діяльність у цілому, зокрема на сфери інтелектуальної, а не фізичної праці; на комплексний багатоаспектний підхід до виробничої діяльності при провідній ролі гуманітарних, соціальних, екологічних факторів, домінуванні гуманістичного підходу над технократичним. Особливу увагу в оновленій концепції політехнізму приділено ролі трудового, професійного становлення випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Політехнічна освіта в умовах глобального впровадження техніки, прогресивних технологій у всі сфери життєдіяльності людини є однією з вирішальних умов досяг-

нення особистістю вищого рівня професіоналізму. На наш погляд, у цьому міститься основна цінність цієї педагогічної категорії.

Аналіз наукових праць вітчизняних учених дозволяє стверджувати, що інтенсивні дослідження проводилися по виявленню сутності, змісту, методів і організаційних форм політехнічної освіти; велика увага приділялася визначенню місця й ролі загальноосвітніх дисциплін і праці у політехнічній підготовці школярів, взаємозв'язку загальної, політехнічної і професійної освіти; розглядалися екологічні питання політехнізму, політехнічного змісту галузей виробництва і сільського господарства тощо.

У цілях однозначного розуміння специфіки даного педагогічного феномену важливо визнати функціональну природу політехнічних знань, обумовленість політехнічної підготовки учнів змістом загальної та професійної освіти. Спеціальних досліджень вимагає, на нашу думку, особистісний аспект політехнізму, політехнічний розвиток особистості як здібність переносу знань, умінь з однієї ситуації в іншу, рух від часткового до загального, від факту до закономірності.

Зазначимо, що практична реалізація ідеї політехнізму у комплексному підході до виховання особистості сприяє реформуванню системи національного виховання в Україні відповідно до реалій сьогодення. У навчально-виховному процесі сучасних закладів освіти комплексний підхід реалізується, насамперед, через єдність духовно-морального, громадянського, правового, трудового, естетичного, екологічного, фізичного та інших напрямів національного виховання, що визначає інтенсивне становлення всіх сторін розвитку зростаючої дитячої особистості – інтелектуальної, фізичної, естетичної тощо.

Проте, в сучасних умовах становлення ринкових відносин, роль трудового виховання підростаючого покоління суттєво зростає, оскільки людський фактор відіграє у розвитку виробництва кожної країни й світу в цілому вирішальну роль. Здійснюючись у процесі суспільної праці, трудове виховання існувало у всіх суспільно-економічних формаціях та зумовлювалось характером суспільних відносин. Досягнення певного рівня політехнізму у світоглядному становленні особистості необхідне для подальшого розвитку суспільства. На сучасному рівні розвитку виробництва практична діяльність людини повинна носити високорозвинений політехнічний характер. При цьому політехнізм не зводиться до ознайомлення з кожною галуззю виробництва, він дає школярам те спільне, що властиве багатьом галузям і професіям.

У масовій педагогічній практиці праця школярів відбувається в рамках традиційної форми процесу виробництва, при цьому учні беруть участь тільки в його завершальних складових. Діти не включаються в процеси конструкторської, технологічної, організаційної підготовки виробництва. У результаті діяльність учнів ґрунтується переважно на емпіричних знаннях, слабо пов'язується з використанням наукових досягнень. Це суттєво гальмує розвиток ініціативності, самостійності, творчих прагнень школярів і перешкоджає справжньому поєднанню навчання і праці. Різні види роботи (факультативи і гуртки науково-прикладного характеру, форми технічної творчості, шкільного виробництва та ін.) доцільно об'єднати у цілісну систему "навчання – праця" на рівні школи, району, міста в залежності від конкретних умов і можливостей; встановити між ними рівень "співпраці", що відображає структуру системи "наука – виробництво" при варіативності, гнучкості форм взаємозв'язку між базовим компонентом загальної середньої освіти і конкретними видами трудової діяльності, врахуванні інтересів, нахилів учнів, обраних ними профілів навчання.

Вивчення результатів наукових пошуків вітчизняних і зарубіжних учених [1; 3; 4] дозволяє виокремити основні завдання політехнічної освіти школярів:

- формування уявлень про технологічний аспект сучасної наукової картини світу як сукупності фундаментальних ідей, принципів, понять про техносферу, способах отримання і перетворення матеріалів, енергії, інформації, соціально-технічному проектуванні оточуючого середовища;

- розвиток технологічного способу мислення учнів, орієнтованого на синтез різноманітних знань, інтеграцію підходів, багатофакторне міждисциплінарне осмислення проблем;

- виховання технологічної культури, здібності критичного сприйняття, всебічної оцінки створених проєктів, продуктів праці з урахуванням їх соціальних, екологічних, економічних, естетичних та інших характеристик, культивування ініціативного, творчого підходу до вирішення практичних проблем.

При цьому важливо, щоб політехнічна освіта здійснювалася у навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів при вивченні окремих навчальних дисциплін у позаурочній і позакласній роботі. Її мета – озброєння учнів такими знаннями, які б допомагали у виборі життєвого шляху, цілеполяганні, життєтворчості, дозволяли знайти своє місце у системі виробничих відносин сучасного суспільства. Зміст політехнічної освіти охоплює вивчення живої природи, технології матеріалів, знарядь праці, енергетики, географічної основи економічних відносин, вплив суспільних форм праці на увесь суспільний устрій тощо. Політехнізм слід розглядати як знання і розуміння всіх галузей виробництва. Не викликає сумнівів взаємодетермінація процесів політехнічної освіти й формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Отже, реалізація принципу політехнізму у комплексному підході до виховання знаходить своє вираження у:

- збагаченні цілісності педагогічного процесу, наданні йому предметно-життєвої особистісно орієнтованої спрямованості;

- взаємодії з принципами системності, комплексності, природовідповідності, предметності, інтеграції та диференціації;

- вихованні високих моральних якостей – працелюбності, обов'язку і відповідальності, цілеспрямованості, підприємливості, діловитості;

- формуванні необхідних якостей особистості професійної спрямованості – творчої ініціативи, допитливості, дослідницьких та конструкторських умінь;

- формуванні політехнічного світогляду особистості школяра на світ, людство, поглибленні знань про живу і неживу природу, специфіку суспільного ставлення до оточуючого середовища;

- спрямованості теорії і практики виховання на формування знань про головні галузі і наукові принципи виробництва;

- вихованні природної та інтелектуальної потреби у трудовій діяльності, формуванні в учнів позитивного ставлення до праці як вищої цінності життєтворчості, високих соціальних мотивів трудової діяльності;

- організації професійної орієнтації учнів в умовах ринкової економіки.

Перераховані функції принципу політехнізму утворюють цілісну єдність теорії і практики виховання у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, ідея політехнізму у комплексному підході до виховання розкривається як концептуальне положення, що визначає характер сучасної освіти і виховання в цілому. Критичний виважений підхід з позицій нового педагогічного мислення дозволить науковцям звільнитися від стереотипів і створити цілісну, прийнятну для загальноосвітньої школи педагогічну теорію сучасної політехнічної освіти на основі комплексності й системності.

Список використаної літератури

1. Атутов П. Р. Концепция политехнического образования в современных условиях / Пётр Родионович Атутов // Педагогика. – 1999. – № 2. – С. 17–20.

2. Бабанский Ю. К. Комплексный подход к воспитанию школьников : научное издание / Ю. К. Бабанский, Г. А. Победоносцев. – М. : Педагогика, 1980. – 80 с.

3. Семеновська Л. А. Теорія і практика реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті України (XX століття) / Лариса Аполлінарівна Семеновська [монографія]. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 370 с.

4. Сидоренко В. К., Калігаєва О. О. Політехнічна освіта: сучасне бачення проблеми / В. Сидоренко, О. Калігаєва // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 2. – С. 4–7.